

Workshop A

Východné susedstvo Európskej únie: Priority, perspektívy a výzvy

Prípravené Odborom pre európske záležitosti Kancelárie Národnej rady SR

1. Európska susedská politika (ESP) a Východné partnerstvo po summite v Rige: Čas na komplexné prehodnotenie? Čo robiť?

Európska susedská politika (ESP), naštartovaná v roku 2004 a revidovaná v decembri 2015, je kľúčovou a veľmi dôležitou súčasťou zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie na pomoc Európskej únie podporovať a rozširovať stabilitu, bezpečnosť a prosperitu v krajinách v blízkosti jej hraníc. V tejto súvislosti, Európska únia spolupracuje so svojimi desiatimi južnými (Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbya, Maroko, Palestína, Sýria, Tunisko) a šiestimi východnými susedmi (Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko, Ukrajina), aby dosiahla čo najužšie **politické pridruženie** a najvyšší možný stupeň hospodárskej integrácie. Tento cieľ je založený na spoločných záujmoch a **na spoločných hodnotách** - demokracia, právny štát, dodržiavanie ľudských práv a základných slobôd a sociálna súdržnosť. Taktiež to zahŕňa podporu pre trhové hospodárstvo, trvalo udržateľný rozvoj a zásady dobrého vládnutia.

V rámci **externého pôsobenia EÚ** zostáva prioritou **budovanie stabilného a mierového prostredia v bezprostrednom susedstve**, ako aj v celosvetovom meradle. V rámci Európskej susedskej politiky (ESP) bude EÚ aj naďalej podporovať **rozvoj Východného partnerstva** a vzťahov s jeho jednotlivými krajinami, zatiaľ čo pri **Južnom susedstve** politickú a ekonomickú stabilizáciu jeho krajín ako jeden z dôležitých predpokladov **eliminácie migračných tokov** smerujúcich do Európy.

Východné partnerstvo (VP) je spoločný projekt zahŕňajúci EÚ, jej členské štáty a 6 východoeurópskych partnerov: Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajinu.

Viacere z výziev, ktorým v súčasnosti čelia partnerské krajiny VP, sú spoločné. Ich spoločným riešením sa podporuje spolupráca a výmena osvedčených postupov. Mnohostranná spolupráca v rámci Východného partnerstva sa uskutočňuje v širokom spektre otázok:

1. posilnenie **inštitúcií a dobrá správa vecí verejných** vrátane odolnosti voči vonkajším zmenám
2. rozvoj **trhových príležitostí** prostredníctvom hospodárskej integrácie a obchodných dohôd
3. zabezpečenie **energetickej bezpečnosti** a zlepšenie **prepojení v oblasti energetiky a dopravy**
4. posilnenie **mobility ľudí a kontaktov medzi nimi** prostredníctvom rokovaní v rámci dialógu o víziách

Európska únia a lídri partnerských krajín sa schádzajú každý druhý rok na **summitoch Východného partnerstva**. Posledná Deklarácia Východného partnerstva, prijatá na summite v máji 2015 v Rige, zhodnotilo spoluprácu a poskytlo smer pre ďalšie spoločné akcie.

Deklarácia summitu v Rige definovala 4 prioritné oblasti, v ktorých sa treba usilovať o pokrok pred ďalším summitom Východného partnerstva EÚ. Ide o:

1. **posilnenie inštitúcií a dobrú správu vecí verejných** (good governance),
2. **mobilitu a kontakty medzi ľuďmi**,
3. **trhové možnosti** (podpora malých a stredných podnikov a pod.)
4. a **prepojenia** (interkonektory, najmä energetika).

Po summite v Rige je nespochybniteľné, že viac nie je možné udržiavať jednotu celej šestice krajín VP, keďže sa potvrdilo ich **rozdelenie na tri skupiny**:

- 1) **Moldavsko, Gruzínsko a Ukrajina** (tieto tri krajiny zaznamenali signifikantný progres v rámci spolupráce cez politickú asociáciu a ekonomickú integráciu s EÚ),
- 2) **Arménsko a Bielorusko** a
- 3) **Azerbajdžan**.

Základné smerovanie Východného partnerstva EÚ na aktuálne a nadchádzajúce obdobie je zadefinované touto deklaráciou a jeho účastníci (partnerskými krajinami počínajúc a inštitúciami EÚ končiac), aktuálne rekalibrujú svoju činnosť, plány aktivít a nástroje v zmysle záverov summitu. Faktom však zostáva, že **partnerstvo**, sľubne odštartované ako politický projekt strategického významu, **postupne skĺzava do polohy programu rozšírenej „technickej a obchodnej spolupráce“**.

Východné partnerstvo po poslednom summite v Rige sa tak aktuálne **nachádza vo fáze istého rozčarovania a útlmu**. Tento stav je spôsobený viacerými príčinami tak na strane EÚ (a ich členských štátov), ako aj na strane partnerských krajín. Ďalším aktérom, ktorý na tento program priamo pôsobí, je **Ruská federácia**.

V súčasnosti je hlavnou slabinou Východného partnerstva jeho „politická prázdnota“, ktorá je dôsledkom neschopnosti, resp. neochoty EÚ (resp. niektorých jej členov) ponúknuť východným partnerom jasnú víziu integrácie.

Atraktivnosť programu Východné partnerstvo EÚ sa tak obmedzuje na:

1. **„rozšírenú spoluprácu“ EÚ s krajinami VP** a
2. **vízovú liberalizáciu**.

Hlavné limitujúce faktory v troch krajinách, ktoré sú lídrami programu („frontrunners“: Ukrajina, Moldavsko, Gruzínsko) možno rozdeliť prinajmenšom do piatich faktorov:

1. Prvým je **nedostatok skutočného a preukázateľného odhodlania politických elít v krajinách Východného partnerstva k dôležitým a hĺbkovým reformám** a pretrvávajúce a udržiavanie oligarchisticko-korupčného modelu spravovania týchto post-sovietskych krajín, ktorý je pre EÚ neakceptovateľný.

2. **Druhým je rastúca nespokojnosť obyvateľstva** v týchto krajinách, **nárast euroskeptických nálad, pro-sovietsky resentment** a **zhoršujúca sa hospodársko-sociálna situácia** bežných občanov.
3. **Tretím faktorom** sú intenzívne (predovšetkým v prípade Ukrajiny) alebo menej intenzívne, prípadne dlhodobo pretrvávajúce (zmrazené) **konflikty na území východných partnerov** (Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko, Moldavsko).
4. **Štvrtým faktorom je externý vplyv** – teda **aktívne protipôsobenie Ruskej federácie**, ktoré projekt Východné partnerstva EÚ explicitne označuje za nepriateľský projekt. Na jeho zabrzdenie s cieľom úplného rozloženia používa široké inštrumentárium nástrojov a spôsobov od mäkkých až po tie najsilnejšie a najagresívnejšie (od otvorenej propagandy a hrozieb obmedzenia vydávania pracovných víz až po anexiu Krymu a aktívnu podporu a angažovanie sa v lokálnych a regionálnych konfliktoch). Faktom zostáva, že Ruská federácia vníma projekt ako zameraný proti vlastným záujmom vo svojej zóne výsostného vplyvu a obviňuje Východné partnerstvo a EÚ z negatívnych javov, ktoré sa v tomto geopolitickom priestore odohrávajú.
5. **Piatym faktorom je spustenie aktivity konkurenčného projektu ekonomickej integrácie vo forme projektu Euroázijskej hospodárskej únie**, členmi ktorej sa stali aj **dve krajiny Východného partnerstva** (Arménsko, Bielorusko).

---

*Európska únia a Ukrajina podpísali dohodu o prehĺbenej a komplexnej zóne voľného obchodu (DCFTA) dňa 27. júna 2014 ako súčasť širšej **Asociačnej dohody (AA)**. Dohoda bola ratifikovaná všetkými signatármi s **výnimkou Holandska**, ktoré bude musieť navrhnuť riešenie po odmietnutí Asociačnej dohody v holandskom referende, ktoré sa uskutočnilo dňa 6. apríla 2016. Európska komisia predložila dňa 4. mája 2016 odporúčanie udeliť bezvízový stav Kosovu a Turecku - za predpokladu, že tento mechanizmus spĺňa všetky potrebné podmienky stanovené Cestovnou mapou vízovej liberalizácie v júni 2016. Na strane druhej, „dialógy o vízovej liberalizácii“ s Ukrajinou a Gruzínskom pokračujú.*

V súčasnosti je kľúčovým cieľom Európskej únie **stabilizácia jej najbližšieho susedstva**. Európska únia a jej členské štáty **musia bezodkladne podporiť aktívnu realizáciu revidovanej Európskej susedskej politiky**, jej nové priority, flexibilnejšie využívanie finančných nástrojov a posilnenie diferencovaného partnerstva odrážajúceho reálnejšie potreby partnerov.

Je pre to dôležité klásť hlavný dôraz na **rozvoj politiky Východného partnerstva a vzťahov EÚ s jeho jednotlivými krajinami**, a to **pri zohľadnení diferenciácie medzi partnermi** podporovať demokratizačné a reformné procesy v týchto krajinách vrátane oblasti bezpečnosti. Naďalej je potrebné presadzovať **individuálny prístup ku každej zo šiestich krajín Východného partnerstva** v závislosti od jej ambícií a miery, do akej sa chce priblížiť k EÚ a jej štandardom.

S cieľom podporovať rozvoj vzťahov s tými krajinami **Východného partnerstva** (Moldavsko, Ukrajina a Gruzínsko), ktoré podpísali **dohody o pridružení /**

prehlbenej a komplexnej zóne voľného obchodu (AA/DCFTAs), by sa mala Európska únia dôrazne zasadzovať za uskutočnenie reforiem na zlepšenie podnikateľského a investičného prostredia v týchto krajinách, a tým napomáhať v ich hospodárskej integrácii s EÚ.

Dohody o pridružení/prehlbenej a komplexnej zóne voľného obchodu (AA/DCFTAs) preukázali svoj úspech a môžeme ich považovať za nevyhnutný nástroj a mechanizmus vzťahov pridruženia a hospodárskej integrácie s partnermi. V dôsledku pretrvávajúceho konfliktu je dôležité Ukrajine venovať špeciálnu pozornosť. **Ukrajina je najväčší sused Slovenskej republiky a predstavuje zároveň vonkajšiu hranicu EÚ a NATO.** EÚ by mala plne podporovať Ukrajinu pri uskutočňovaní reforiem, predovšetkým v oblasti boja proti korupcii, zvyšovaní vymožitelnosti práva, reforme súdnictva a reforme verejných financií.

Extrakt: Spoločná vízia, spoločný postup: Silnejšia Európa

Globálna stratégia pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie

Investície do odolnosti štátov a spoločností na východe, ktoré siahajú až po Strednú Áziu, a na juhu až po strednú Afriku sú v záujme našich občanov. Nestabilita za našimi hranicami ohrozuje všetky naše životné záujmy. Na druhej strane odolnosť – schopnosť štátov a spoločností vykonať reformy, a teda prekonať vnútorné a vonkajšie krízy – prináša výhody nám i krajinám v susedných regiónoch, pretože je základom udržateľného rozvoja a vzniku prosperujúcich spoločností. EÚ preto spolu so svojimi partnermi bude podporovať odolnosť okolitých regiónov. Odolný štát je bezpečný a bezpečnosť je základom prosperity a demokracie. Platí však aj opak. S cieľom podporiť udržateľnú bezpečnosť nebudeme podporovať len štátne inštitúcie. Ako sa uvádza v cieľoch trvalo udržateľného rozvoja, odolnosť je širší pojem, ktorý zahŕňa všetkých jednotlivcov a celú spoločnosť. Základom odolného štátu je odolná spoločnosť založená na demokracii, dôvere v inštitúcie a udržateľnom rozvoji. **Strategickou prioritou v našom susedstve je odolnosť štátov a spoločností.** Mnohé národy, ktoré patria do rámca európskej susedskej politiky (ESP) na východe i na západe, si želajú vybudovať užšie vzťahy s Úniou. **Naša trvalá atraktivnosť môže podnietiť transformáciu a nie je namierená proti žiadnej krajine.** Do uvedenej skupiny v súčasnosti patria krajiny ako Tunisko alebo Gruzínsko a ich úspech ako prosperujúcich, mierových a stabilných demokracií by rezonoval naprieč ich regiónmi. **V rámci ESP sa potvrdili záväzky voči Východnému partnerstvu a krajinám južného Stredozemia, ktoré sa usilujú o nadviazanie pevnejších vzťahov s nami.** Tieto krajiny podporíme pri vykonávaní dohôd o pridružení vrátane prehľbených a komplexných zón voľného obchodu (DCFTA). Budeme tiež kreatívne uvažovať o ďalšom prehľbení partnerstiev šitých na mieru. Medzi možnosti patrí vytvorenie hospodárskeho priestoru s krajinami, ktoré vykonávajú DCFTA, rozšírenie transeurópskych sietí a Energetického spoločenstva, ako aj budovanie fyzických a digitálnych prepojení. Spoločenské prepojenia sa posilnia aj posilnením mobility, kultúrnych a vzdelávacích výmen, spolupráce vo výskume a platformami občianskej spoločnosti. Vyvinie sa úsilie o plnú účasť na programoch EÚ a v agentúrach EÚ, spolu so strategickým dialógom s cieľom pripraviť pôdu pre ďalšie zapojenie týchto krajín do SBOP. **Odolnosť je strategickou prioritou EÚ na východe a juhu, a to v krajinách, ktoré si želajú silnejšie väzby s EÚ, ako i v krajinách v rámci a mimo ESP, ktoré o ne nemajú záujem.** EÚ bude podporovať rôzne prístupy ako dosiahnuť odolnosť na východe a juhu, pričom sa zameria na najnaliehavejšie aspekty nestability a tie krajiny, kde môžeme dosiahnuť zmysluplnú zmenu.

Slovenská republika dlhodobo pôsobí v „tvrdom jadre“ členských štátov EÚ, ktoré sú motorom interných diskusií EÚ o Východnom partnerstve, čím zásadne prispieva k formovaniu politik EÚ k programu i jednotlivým partnerským krajinám. V tomto duchu aktívne v EÚ pôsobí celé zoskupenie V4.

Červenou niťou pôsobenia SR bola a naďalej zostáva podpora reformných procesov v partnerských krajinách, odovzdávanie transformačných skúseností a strategická podpora snáh tých partnerských krajín, ktoré deklarovali svoj záujem o integráciu s EÚ.

Dňa 23. 5. 2016 sa uskutočnila schôdzka EÚ+VP na úrovni ministrov zahraničných vecí, ktorá zhodnotila implementáciu záväzkov Samitu v Rige a posúdila ďalšie smerovanie partnerstva. Inštitúcie EÚ, členské štáty a partnerské krajiny prezentovali svoje názory na stav, výzvy a perspektívy Východného partnerstva, aj vo svetle samitu, ktorý sa uskutoční v r. 2017. Pozornosť bola venovaná otázkam reforiem (boj proti korupcii a právny štát spomínali aj niektoré partnerské krajiny), implementácii Asociačnej dohody / Rozsiahlej a komplexnej zóny voľného obchodu (AA/DCFTAs) v spolupráci s Arménskom, Azerbajdžanom a Bieloruskom na základe princípu diferenciacie. Všetky partnerské krajiny potvrdili záujem o ďalší rozvoj spolupráce s EÚ. Inštitúcie EÚ a viaceré delegácie zdôraznili význam multilaterálnej dimenzie EaP. Výrazná pozornosť bola venovaná aj konfliktom v regióne (najmä Ukrajina a Náhorný Karabach). Mnohé členské štáty podporili skorú vízovú liberalizáciu pre občanov Gruzínska a Ukrajiny.

V rámci aktivít slovenského predsedníctva v Rade EÚ boli Východní partneri pozvaní na dve ministerské schôdzky (JHA v júli 2016 v Bratislave; EVIRO v októbri 2016 v Luxemburgu) a na neformálny obed, ktorý sa koná 3. septembra 2016 na okraji Gymnichu. SK PRES by koncom roka taktiež malo odštartovať prípravné diskusie k summitu Východného partnerstva, ktorý sa uskutoční v roku 2017.

2. Rekalibrácia vzťahov medzi EÚ a Ruskom: Čas na strategický reset alebo obrana status quo?

Vzťah medzi Európskou úniou a jej členskými štátmi na jednej strane a Ruskou federáciou na strane druhej sa rapídne zhoršil v súvislosti s krízou na Ukrajine v roku 2014. Vzťahy Rusko-EÚ, ktoré sú naďalej determinované konfliktom na Ukrajine a sankčným režimom, však stále charakterizuje vzájomná nedôvera. V súčasnosti hlavným cieľom je zabrániť tomu, aby došlo k ich ďalšiemu zhoršeniu.

Ruské vedenie nevidí potrebu zmeniť svoju doterajšiu politiku „démonizácie Západu“. Moskva oficiálne „neočakáva zrušenie sankcií“ a tvrdí, že ruská ekonomika sa prispôbila sankciám. Popri ostávajúcej agresívnej rétorike Rusko hľadá možnosť „konsolidácie“ vzťahov so Západom, avšak nie cestou zmeny

svojich **strategických cieľov voči Ukrajine**. Rusko naďalej očakáva, že po neúspechu „silového riešenia“ a „obchodu prostredníctvom Minských dohôd“ dokáže prinútiť „Západ k dohode“ o Ukrajine.

Rusko si uvedomuje, že je stále ťažšie **udržať jednotu EÚ v otázke sankcií**. **Nemecko** sa pri pokračovaní doterajšej pozície v otázke sankcií, paralelne s podporou **zvyšovania kapacít NATO vo východnej Európe**, snaží postupne **vytvoriť priestor aj na určité uvoľnenie sankcií**. Od toho očakáva, že postupne pripraví podmienky pre **de-eskaláciu napätia na Ukrajine a vo vzťahoch Rusko-EÚ**.

Rusko však cítiac sa posilnená aj na medzinárodnej scéne (Sýria) a taktiež z dôvodu vývoja na Ukrajine očakáva od EÚ viditeľnú zmenu politického postoja v otázke sankcií. **Snahu o „zmäkčenie“ postoja voči Rusku signalizujú aj iniciatívy na pôde Európskeho parlamentu**. Vedenie Európskeho parlamentu sa 2. 6. 2016 rozhodlo **obnoviť dialóg s ruským parlamentom** s výnimkou sankcionovaných poslancov.

EÚ navonok deklaruje konsenzus členských krajín ohľadne sankcií voči Rusku a zrušenie sankcií je podmienené plnou implementáciou Minských dohôd, avšak narastajúci a mediálne prezentovaný záujem niektorých členov EÚ (Maďarska, Talianska, Rakúska, ale aj Nemecka a Francúzska) o politickú diskusiu naznačuje **krehkosť navonok prezentovanej názorovej jednoty**.

Napriek **napätej atmosfére vo vzájomných vzťahoch** by sa EÚ mala zamerať na **udržanie dialógu s Ruskom** a pokračovanie (technickej) spolupráce v jednotlivých záujmových oblastiach. **Ruská strana** by pozitívne vnímala záujem o komunikáciu EÚ s **Eurázijskou hospodárskou úniou**.

Pozitívnym príkladom spolupráce medzi EÚ a Ruskom je oblasť výskumu a vzdelávania, dôležitá pre rozvoj medziľudských vzťahov, ktorá aj podľa Európskej komisie bola vždy úspešná.

Na poslednom zasadnutí **Rady EÚ pre zahraničné veci (FAC)**, ktoré sa uskutočnilo **14. marca 2016**, sa ministri jednomyselne zhodli na **piatich zásadách upravujúcich politiku Európskej únie voči Rusku**:

- 1. Implementácia minskej dohody ako kľúčová podmienka pre akúkoľvek podstatnú zmenu v postoji Európskej únie voči Ruskej federácii.**
- 2. Posilnenie vzťahov s východnými partnermi** (krajiny Východného partnerstva) a ďalších susedskými krajinami, najmä v strednej Ázii.
- 3. Posilnenie odolnosti Európskej únie** (napríklad energetická bezpečnosť, hybridné hrozby alebo strategická komunikácia).
- 4. Potreba selektívneho prístupu k Rusku v otázkach, ktoré sú záujmom Európskej únie.**
- 5. Potreba zapojiť sa do „people-to-people“ (medziľudských) kontaktov a podporovať ruskú občiansku spoločnosť.**

Ruská federácia v súčasnosti pred Európsku úniu predstavuje strategickú dilemu. **Anxiou Krymu** totiž bola prekonaná dlhodobá **axióma ruskej zahraničnej politiky o potrebe rešpektovať suverenitu a územnú celistvosť krajín**.

Kvalita relácie Ruska s Európskou úniou je determinovaná správaním sa Ruskej federácie v regionálnych otázkach, pričom kľúčom je postoj a postup Ruska voči svojim susedom.

Nord stream II

Pre Slovenskú republiku je vo vzťahu k Ruskej federácii v súčasnosti najdôležitejšia otázka energetickej bezpečnosti a v prvom rade plánovaný projekt Nord Stream II, ktorý nie je len rozšírením Nord Stream I nakoľko trasa nového plynovodu sa líši. Jeho otvorene deklarováný cieľ - obídenie Ukrajiny, nie je len v rozpore s národnými záujmami Slovenskej republiky, ale aj v príkrom rozpore s masívnou podporou Európskej únie pre Ukrajinu, ako aj s cieľmi Energetickej únie zadefinovanými v záveroch Európskej rady z marca 2015.

Otázky na diskusiu:

- Je projekt Východného partnerstva v súčasnom období naozaj „politicky vyčerpaný“?
- Nie je v skutočnosti projekt Východného partnerstva de facto (až príliš) „neoliberálnym“ projektom EÚ bez „sociálneho rozmeru“?
- Je projekt Európskej únie pre krajiny Východného partnerstva a ich občanov dostatočne atraktívny? Je Európska únia v týchto krajinách dostatočne „viditeľná“?
- Prioritnou úlohou osobitnej misie pozorovateľov Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe na Ukrajine je monitorovanie bezpečnostnej situácie na východe krajiny. Je táto misia dostatočne silná a efektívna?
- Sú reštriktívne opatrenia vo forme sankcií, ktoré boli uvalené Európskou úniou na Ruskú federáciu efektívne? Plnia svoj účel?
- “Ukrajina sa určite nebude môcť stať členom Európskej únie v najbližších 20 až 25 rokoch, ani členom NATO,” povedal predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker. Je toto rozhodnutie správne?